

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн төслийн талаар

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн эрхийн хорооноос 2021 онд баталсан “Цахим орчин дахь хүүхдийн эрхийн талаарх 25 дугаар Нэмэлт тайлбар” (General Comment No.25)-ын 23-т “Оролцогч улсууд нь цахим орчныг Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон Нэмэлт тайлбарт заасан эрхтэй нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулах зорилгоор олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцүүлэн үндэсний хууль тогтоомжийг шинэчилнэ.” гэж заасан байна. Уг нэмэлт тайлбарт хүүхдийн эрх цахим орчинд мөн адил бүрэн хэрэгжих бөгөөд оролцогч улс орнуудад хүүхдийг цахим орчны эрсдэлээс хамгаалах хууль, бодлогын тусгай зохицуулалт бүрдүүлэх үүргийг тусгасан.

Цахим орчин дахь хүүхдийн эрхийн талаарх 25 дугаар Нэмэлт тайлбар нь хүүхдийн хувийн мэдээллийн хамгаалалт, хүүхдэд ээлтэй нууцлалын анхдагч тохиргоо (privacy by default), насанд тохирсон хамгаалалтын механизм, хүүхдэд хортой агуулга болон алгоритмын эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ, платформ буюу үйлчилгээ эрхлэгчийн хариуцлага, аюулгүй байдлыг системийн загварчлалд анхнаас нь шингээх (safety by design) зэрэг зарчмыг хэрэгжүүлэх шаардлагыг онцлон дурдсан¹. Мөн хүүхдийн хувьсан хөгжиж буй чадавхын зарчмын агуулгыг онцлон тусгасан бөгөөд энэ нь хүүхдийн ур чадвар, танин мэдэхүй, өөрийн үйлдлийн үр дагаврыг ойлгох чадвар нь нас, тархины хөгжлийн үе шат бүрээр аажмаар төлөвшдөг болохыг илэрхийлдэг. Хүүхэд эцэг, эх, асран хамгаалагчийн шууд хяналтаас гадуур бие цахим орчинд даан оролцох боломжтой байдаг тул хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг тусгайлан харгалзан үзэх шаардлагатай гэж тэмдэглэсэн.

Монгол Улсад хүүхдийн нийгмийн сүлжээн дэх аюулгүй байдалд холбогдох харилцааг Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль, Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль, Зар сурталчилгааны тухай хууль, Өргөн нэвтрүүлгийн тухай хууль, Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайд, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын хамтарсан 2025 оны А/53, А/95, А/76 дугаар тушаалаар баталсан “Цахим орчинд хүүхдийг хориотой болон хүүхдэд хортой агуулгаас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах журам”, Засгийн газрын 2026 оны 70 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралтаар баталсан “Цахим орчин, өргөн нэвтрүүлгээр түгээсэн контент, мэдээ, мэдээлэл, бүтээл нь хүүхдэд хортой агуулгатай эсэх талаар дүгнэлт гаргах орон тооны бус зөвлөлийн ажиллах журам” зэрэг дотоодын тодорхой хууль тогтоомжоор зохицуулж ирсэн.

Эдгээр хууль тогтоомж нь хүүхдийн эрх, аюулгүй байдал, мэдээллийн хамгаалалттай холбоотой суурь зохицуулалтыг тодорхой хэмжээнд бүрдүүлсэн ч хүүхдийн нийгмийн сүлжээн дэх аюулгүй байдал, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх технологийн хамгаалалтын арга хэмжээ, насны хязгаарлалттай холбоотой нарийвчилсан харилцааг тусгайлан зохицуулаагүй.

¹ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн эрхийн хорооноос 2021 онд баталсан “Цахим орчин дахь хүүхдийн эрхийн талаарх Ерөнхий тайлбар №25”

Монгол Улсад хэрэгжиж буй нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон зохицуулалтад нь олон улсын платформыг хариуцлагажуулах, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, урьдчилан сэргийлэх технологийн болон зохион байгуулалтын арга хэмжээг нарийвчилсан зохицуулалт тусгагдаагүйн дээр оролцогч талуудын харилцан уялдааг тодорхойлоогүй байна. Улмаар хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ шаардлагыг тандан судлах ажлын хүрээнд нийгмийн сүлжээн дэх хүүхдэд чиглэсэн эрсдэл, сөрөг үр дагаврыг дагуулсаар байна гэж дүгнэсэн нь энэхүү хуулийн төслийг боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг нөхцөлдүүлж байна.

Иймд Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах тухай хууль /анхдагч хууль/-ийн төслийг 6 бүлэг, 20 зүйлтэйгээр боловсруулж, дараах зарчмын шинжтэй зохицуулалтыг тусгасан.

Нэгдүгээр бүлэгт, Хуулийн зорилго, үйлчлэх хүрээ, нэр томъёог тодорхойлж, нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангахад баримтлах зарчмыг тусгасан.

Хоёрдугаар бүлэгт, Нийгмийн сүлжээний эрсдэлийн үнэлгээ хийх, тус үнэлгээнд үндэслэн авч хэрэгжүүлэх хүүхдийн насны онцлогт тохирсон хамгаалалтын арга хэмжээг тодорхойлсон. Нийгмийн сүлжээний эрсдэлд үндэслэн:

- 13-аас доош насны хүүхдийг нийгмийн сүлжээнд бүртгэл үүсгэхийг хориглох;
- 13-16 насны хүүхдэд насанд тохирсон зохистой хэрэглээний болон аюулгүй байдлын хамгаалалтын тохиргоотой ашиглуулах зохицуулалтыг тусгасан.

Дээрх технологийн хамгаалалтын арга хэмжээтэй уялдуулан хуулийн төслийн гуравдугаар бүлэгт нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангахад оролцогч дараах талуудын эрх, үүргийг тусгасан:

- Эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн эрх, үүрэг;
- Боловсролын сургалтын байгууллагын чиг үүрэг;
- Нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчийн эрх, үүрэг;
- Харилцаа холбооны үйлчилгээ эрхлэгчийн эрх, үүрэг;
- Нийгмийн сүлжээ хэрэглэгчийн эрх, үүрэг.

Дөрөвдүгээр бүлэгт нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангахад оролцогч төрийн эрх бүхий байгууллагуудын чиг үүргийг тодорхойлсон.

- Цахим хөгжил, харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын чиг үүрэг;
- Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын чиг үүрэг;
- Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын чиг үүрэг;
- Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг;
- Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны чиг үүрэг.

Тавдугаар бүлэгт, нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдал зөрчигдсөн талаарх гомдол, мэдээлэл хүлээн авах, шалган шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлэх асуудлыг тусгасан.

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах судалгаагаар бие даасан хууль батлахыг зөвлөсөн бөгөөд хуулийн төсөл боловсруулах ажлын хэсэг байгуулж холбогдох байгууллагуудын төлөөллийн бүрэлдэхүүнтэйгээр хуулийн төслийг боловсруулсан.

Мөн хуулийн төслийг боловсруулахтай холбоотойгоор холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм, журам, олон улсын эрх зүйн баримт бичиг, гадаад улсын туршлагад харьцуулан судалсны үндсэнд нийгмийн сүлжээний эрсдэл, хамгаалах арга замыг тодорхойлох зорилгоор дараах судалгааг хийсэн. Үүнд:

1. Хүүхэд, эцэг эх асран хамгаалагч, мөн багш, нийгмийн ажилтан, хүүхэдтэй ажилладаг мэргэжилтнүүдээс нийт 9,852 оролцогчийг хамруулсан 3 бүлгийн судалгаа;
2. Олон улсын туршлага, хэм хэмжээ, нийтлэг стандарт болон гадаад орны хууль, эрх зүйн харьцуулсан судалгаа;
3. Хууль зүйн болон хууль тогтоомжийн нийцлийн судалгаа;
4. Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоо;
5. Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах зохицуулалтын хувилбарын үр нөлөөний үнэлгээ.

Түүнчлэн дараах оролцогчдыг хамруулан 9 удаагийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан.

Үүнд:

1. Улаанбаатар хотын 9 дүүргийн сургуулийн 13-16 насны 1100 гаруй сурагчдын төлөөллийг оролцуулан;
2. Нийслэлийн төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын 175 сургуулийн нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч, багш нарын төлөөлөл болох 3,000 гаруй оролцогч;
3. Орон нутгийн төрийн өмчийн 542 ерөнхий боловсролын сургуулийн нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч, багш нарын төлөөлөл аймаг, сумдын төв цэгүүдээс нэгдэн оролцсон.

Хуулийн төслийг боловсруулах хүрээнд нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр баталсан АНУ, Австрали, Япон, Итали, БНСУ, ОХУ, ИБУИНВУ, БНХАУ, Сингапур, Казакстан, Малайз, Норвеги, Испани, Герман, Эстони зэрэг улсын хууль тогтоомжийг судалсан.

Эдгээр улс орнуудын хувьд нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгч /платформ/-ийн үйл ажиллагааны хүрээ, үйлчилгээний төрөл, хүүхдэд учруулж болзошгүй эрсдэлийн түвшинд үндэслэн ялгамжтай зохицуулалт хийх хандлага түгээмэл байна. Тухайлбал, Их Британийн Цахим аюулгүй байдлын хууль (Online Safety Act, 2023), Европын холбооны Цахим үйлчилгээний тухай хууль (Digital Services Act, 2022) болон Австралийн Цахим аюулгүй байдлын хууль (Online Safety Act, 2021)-д нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчид эрсдэлийн үнэлгээ хийх, насны баталгаажуулалт хэрэглэх, хортой агуулга болон алгоритмын нөлөөллийг бууруулах, хүүхдэд ээлтэй аюулгүй тохиргоог анхнаас нь бий болгох үүрэг хүлээлгэж байна.

Иймд хуулийн төсөлд нийгмийн сүлжээний үйлчлгээ үзүүлэгчийг эрсдэлийн түвшнээр ангилах, эрсдэлийн үнэлгээнд суурилсан зохицуулалт хэрэгжүүлэх, хүүхдийн эрхийг хамгаалах техникийн болон зохион байгуулалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зохицуулалтыг тодорхойлон тусгасан.

Харин Сингапур улсын хувьд Өргөн нэвтрүүлгийн тухай хууль (Broadcasting Act, 1994)-иар олгогдсон эрхийн дагуу Мэдээлэл, харилцаа холбоо, хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн газар (IMDA)-аас Цахим аюулгүй байдлын үйл ажиллагааны журам (Code of Practice for Online Safety, 2023) баталж, тус журмаар технологийн урьдчилсан сэргийлэх хамгаалалтыг нарийвчлан зохицуулсан нь нийгмийн сүлжээг бүрэн хориглох бус, нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгч /платформ/-ын хариуцлага, эрсдэлд суурилсан зохицуулалт, хэрэглэгчийн хамгаалалтын хэрэгсэл болон нийгмийн сүлжээний аюулгүй байдлын боловсролыг хослуулсан практик хэрэгжилтэд чиглэж байна.

Дээрх судалгаанаас үзэхэд улс орнуудын нийгмийн сүлжээн дэх аюулгүй байдлыг хангах зохицуулалт нь бүрэн хориглох арга хэмжээнд бус, хүүхдийн насны онцлогт тохирсон, зохистой хэрэглээний орчин бүрдүүлэх, хувийн мэдээлэл хамгаалах, нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчийн үйл ажиллагааны ил тод байдал, эцэг эхийн оролцоо болон нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэхэд чиглэж байна. Европын Холбоо, НҮБ-ын Хүүхдийн Сангаас гаргасан баримт бичгүүдэд, хүүхэд хамгаалал, мэдээлэл авах эрх, хувийн нууц болон цахим оролцооны эрхийн тэнцвэрийг хадгалах зарчмыг чухалчилж байгаа нь насны бүлгээр ялгаатай зохицуулалт шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Иймд хуулийн төслийг хүүхдийн эрх, дээд ашиг сонирхол, аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд тавих; хүүхдийн аюулгүй, сайн сайхан байдлыг хангах зорилгод хүрэхэд зайлшгүй, тохирсон арга хэмжээ авах; эрсдэлд суурилсан байх; хүүхдийн хувийн мэдээллийг хамгаалах; хамтын оролцоог хангах зарчмыг баримтлан боловсруулсан болно.

--oOo--